

Nr 223.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 6, 7, 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen och till övergångsstadgande däri.

Då nu alla kvinnors medborgarrätt blivit en verklighet i det kommunala arbetet och snart även bryter in över det politiska livet, förnimmes dock ingenstädes inom partiväsendet någon eftertanke, vad detta djupare sett kan betyda, eller någon längtan att göra något vackert av detsamma. Vid de senaste valen till stadsfullmäktige och landsting lockade högerens ledare med de välgärningar, som partiet hitintills givit kvinnorna och fortfarande tänkte bestå dem. Liberaler och socialdemokrater manade enträget kvinnorna att rösta med dem under erinran, att vänsterpartierna ensamma verkat för kvinnans politiska rösträtt. Detta var allt. Ökade tillfällen på den politiska marknaden att kunna köpa själar i utbyte mot snöda löften. Auktionsklockan går och luften korsas av bedyranden, att »min partivara är bäst och i bruket billigast».

Det gives nog icke stora förhoppningar, att den kvinnliga rösträttens genombrott skall få betyda tillkomsten av ett nytt själsligt innehåll. Sedan formaldemokratien, liktydig med allmän och lika rösträtt, snart lagt sista handen vid sitt verk, skynda säkerligen partisystemen att med sig införliva kvinnorna. De senare komma i allmänhet att rösta med sina män eller i åtskilliga fall männen med sina kvinnor. I de nya väljarnas händer stickes automatiskt en valsedel, med vars tillkomst de haft föga att skaffa. Detta är allt. Inga nya omvälvningar i tidsandan och sinnena, ingen realdemokrati.

Till detta kommer, att ingen ära vilar ens över själva tillblivelsen av de svenska kvinnornas politiska frigörelse. Vi började först bland Europas folk med ett visst undantag allenast för England. De svenska

kvinnnoorganisationerna voro ett föredöme, till vilket man blickade med förväntan, att de skulle bliva pionärer i strävandet för rösträttens erövring. Vi började som sagt först, men nu komma vi ändå sist bland alla grannar. Finland, Norge, Danmark, Ryssland, England, Tyskland, alla ha de gått förbi oss. Men då svenskarna nu icke blevo de första, så kanske det är en utmärkelse för dem i alla fall att åtminstone bliva de sista.

Under det partierna lägga skulden på varandra, kan det hava sitt intresse erinra om, att skulden ligger hos dem allesammans. De tre stora partierna ha var för sig i sin besökelses stund försummat tillfället och vållat, att den svenska statskonsten nu kommer efter alla de andras såsom en trasa utan egen intelligens.

Man skulle kunnat tro, att åtminstone denna sak icke behövt bli någon partifråga, då ju kvinnor finnas i alla partier och saken rör dem tämligen lika. Så var ock en tid ganska mycket förhållandet. Men politiken har på grund av sin brist på idéer och sin begärelse att sätta ett partis framgång framför människornas välfärd, lyckats ruinera situationen för de svenska kvinnorna. Snålheten i politisk vidsynthet har även här bedragit visheten.

Det kan synas ligkiltigt att nu återkalla i minnet den snö, som föll i fjol. Detta har emellertid sin betydelse såsom exempel, huru det nuvarande idealrädda systemet verkar. Mången kan taga lärdom därav för framtiden, och en återblick på försummelserna borde göra sitt till för att väcka någon benägenhet att försona desamma.

År 1884 kom Fredrik Borgs motion såsom en enstaka företeelse utan samband med annan på dagordningen då stående författningsreform. Den begärde omedelbart genomförande av rösträtt och valbarhet för kvinnor på de villkor som vore stadgade för män. Dessa villkor, tillämpade på kvinnorna, skulle då i vida större utsträckning än för män utestängt kvinnor och nästan alla de gifta från rösträtt.

Ett visst frisinne och uppskattande av ideella värden gjorde sig då gällande även inom politiken, som behärskades av gamla lantmannapartiet. Motionen möttes i andra kammaren övervägande av sympatier, vilka visserligen ej heller behövde grumlans av någon farhåga för desamma. Konstitutionsutskottet stödde sitt avslag förnämligast på att från kvinnorna ej förnummits någon önskan efter rösträtt, fyra reserveranter yrkade bifall till valrätten, men skuro bort valbarheten, vari

motionären förenade sig, och kammaren avslög motionen med 53 röster mot 44, vilka senare avgåvos för reservationen.

Sedan låg frågan nere många och långa år. Under denna tid för-
mörkades alltmer den politiska horisonten av reaktionära strömningar,
framkallade av ekonomiska konjunkturer. Ett nytt lantmannaparti bil-
dades till sist såsom representant för det nya i tiden och slutligen
skedde en sammanslagning av båda partierna under det nya partiets
segrande ledning.

Under dessa förhållanden blev en rösträttsreform, såsom den enda
utvägen ur reaktionen, mer än förut aktuell. De demokratiska strävan-
den återkommo oavslutligt till denna sak. I följd därav och under in-
tryck jämväl av den allmänna rösträttens landvinningar i andra länder
blev saken till sist föremål även för regeringens, låt vara ovilliga, upp-
märksamhet. Rösträttens utsträckning även till kvinnor kunde därvid
icke undgå att någon gång komma på tal. Exempel från utlandet, om
ock sparsamma, bidrogo även att rikta mångens tankar på saken. Någon
avsevärd anslutning vann den dock ej.

Den kvinnorörelse, som samtidigt verkade i landet, hade i de
konstitutionella frågorna närmast inriktat sig på den gifta kvinnans
frigörelse från mannens målsmanskap och förbättringar av hennes rätts-
ställning i övrigt. Många ansågo att denna sak måste lösas före röst-
rättskravet. Annars äventyrades, befarade man, att den gifta ej komme
med i reformen och detta var ej tilltalande. Därtill kom som sagt den
vanliga skyggheten för en fråga, som ej påtagligen inträngt i det all-
männa medvetandet och således av den genomsnittliga opinionen in-
registrerades bland utopierna.

Emellertid uppgick föreningen för gift kvinnas äganderätt uti
Fredrika Bremer-förbundet, vilket sysslade främst med ekonomiska
frågor. Det bildades inom förbundet en lagkommitté, vilken skulle upp-
taga föreningens mantel och propagera för de rättsliga kraven. Då nu
utsträckt politisk rösträtt för män blev en alltmer brännande fråga, upp-
kom 1896 inom kommittén förslag att verka samtidigt även för kvin-
nornas rösträtt. Flertalet inom kommittén ansåg dock tidpunkten för
sakens upptagande särdeles ogynnsam och förslaget förföll. År 1899
upptogs frågan ånyo inom kommittén. En ledamot förmälde sig visser-
ligen av både principiella och praktiska skäl helst se att förverkligandet
av politisk rösträtt för kvinnorna föregicks av upphävandet av mannens
målsmanskap för hustrun. Emellertid beslöts nu enhälligt göra något
i syfte att väcka intresse och bana väg för den kvinnliga rösträtten.

Resultatet blev att förbundets styrelse på kommitténs förslag i december 1899 ingick till regeringen med följande framställning:

»Fredrika Bremerförbundet, som enligt sitt program har till ändamål att verka för kvinnans höjande i sedligt och intellektuellt såväl som i socialt och ekonomiskt avseende, vågar härmed i överensstämmelse med denna sin uppgift hos Eders Kungl. Maj:t göra en vördsam framställning i en fråga, som alltmer tränger sig fram till allvarligt övervägande, nämligen frågan om politisk rösträtt för kvinnor.

Genom rättsbegreppens utveckling och samhällsförhållandenas omgestaltning har äldre tiders uppfattning om kvinnans plats i samhället allt mer fått vika för andra åskådningar, vilka i kvinnans fulla myndighet se en naturlig rättighet för henne och en fördel för det allmänna. Långsamt men säkert vidgar sig kretsen för hennes medborgerliga rättigheter och ingen lär på allvar hoppas kunna hämma de naturliga lagar, som leda denna sociala rörelse.

I vårt land betecknas dessa framsteg förnämligast genom antagna författningar om ogift kvinnas myndighet, äkta makars egendomsförhållanden, rätt för kvinna att bekläda vissa kommunala förtroendeuppdrag samt den kommunala rösträttens utsträckning även till kvinnor.

Genom sistnämnda reform har kvinnan sålunda tillagts inflytande på kommunens angelägenheter ävensom medelbart på riksdagens första kammars sammansättning. Men härtill ansluter sig då följdriktigt även förvärvandet av rösträtt vid val till riksdagens andra kammare.

Politisk rösträtt för kvinnor är visserligen hitintills genomförd endast i vissa utom-europeiska länder såsom i Nya Zeeland och några av Australiens och Nordamerikas stater. Men även inom Europa börjar frågan bli alltmer aktuell. Och i detta avseende har England gått i spetsen. Allt sedan John Stuart Mill år 1867 framlade ett förslag om rösträttens utsträckning till kvinnor har frågan mångfaldiga gånger förevarit i underhuset och där vunnit allt större understöd. År 1897, då frågan senast förevar, bifölls en bill i ämnet även vid andra läsnngen med 223 röster mot 152. I denna omröstning befanns förslaget hava majoritet inom underhusets alla fyra partier, konservativa, liberala unionister och irländska nationalister. Genom obstruktion från minoritetens sida medhanns dock ej frågans slutbehandling under parlamentssessionen. Även i Sverige har frågan en gång bragts inför riksdagens prövning genom en år 1884 inom andra kammaren väckt motion, vilken avslogs i första kammaren utan votering och i den andra med 53 röster mot 44.

De skäl, som anföras mot att inrymma kvinnan politiskt inflytande, äro desamma som alltid åberopats mot varje förslag, som syftat att bereda henne någon av ett fullmyndigt medborgarskaps rättigheter. Man invänder att det brister henne fallenhet för det offentliga livet och att hon av kallelse är företrädesvis bestämd för familjelivet.

Frågan om någons fallenhet för det offentliga livet står eller faller emellertid närmast på, huruvida denne har berättigade intressen att där tillgodose eller icke. Och då kvinnan obestriddligen har lika stora intressen som mannen att tillvarata i samhället, så bör man vara övertygad om att i varje fall ingen bättre än hon skall förstå att där bevaka sin rätt och sitt eget bästa. Äro därjämte såsom väl måste medgivas hennes andliga fallenheter till arten i många avseenden olika mannens, så ligger ju däri även från det allmännas synpunkt blott en ytterligare

hjudande anledning att låta dessa särskilda fallenheter komma till sin rätt och göra sig gällande.

Att kvinnan ater äger särskild kallelse för familjelivet lär ingen vilja förneka. Men detta bör icke utesluta att hon även kan hava intressen och insikter i samhällets angelägenheter. Antagandet att familjelivet skulle bliva lidande därav, vilar uppenbarligen på ett underskattande av familjen och dess uppgifter. Det bör väl också snarare vara till gagn för denna att äga talesmän bland dem, som äga de personligaste erfarenheterna om vad som skövlar hemmets lycka och vad som brister i samhällets omvårdnad om det uppväxande släktets uppfostran.

Om man sålunda ej ur allmänna grunder kan fränkänna kvinnan rätt till fullmyndigt medborgarskap, så är det å andra sidan klart, att något spörsmål om politisk rösträtt för gift kvinna nu icke föreligger. Och detta desto mindre som i Sverige lagen ej principiellt tillagt gift kvinna rättslig myndighet såsom t. ex. skett i Norge och Danmark.

Däremot äger saken den största aktualitet för de ogifta kvinnorna, vilka genom tidsförhållandenas makt i allt större antal föras in på arbetsmarknaden. Dessa självförsörjande myndiga kvinnor hava tillagts kommunal rösträtt liksom männen, de äro pliktiga betala skatt liksom dessa, och de hava i följd av sin verksamhet enahanda intressen att tillvarata som männen. Men därtill kommer, att de vid sitt inträde i det sociala livet över allt möta förhållanden, som ordnats närmast för mannen samt efter hans behov och skaplynne, vilket åter har till följd, att deras mest berättigade fordringar där gärna bliva förbisedda, missförstådda och ringaktade. De hava således att kämpa mot alldeles särskilt ogynnsamma förhållanden, vilkas avhjälpande förutsätter att de, som lida därunder komma till något inflytande vid samhällsfrågornas avgörande.

I det fulla medvetandet således att införandet av politisk rösträtt för kvinna förr eller senare betingas av den nutida sociala utvecklingen, vågar Fredrika Bremerförbundet vördsamt hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes särskilt eller i samband med annan rösträttsreform taga i övervägande angelägenheten att bereda kvinna rösträtt vid val till riksdagens andra kammare, därest hon i övrigt uppfyller de för dylik rösträtt stadgade villkoren.»

Det är belysande för tidsläget, att petitionen angiver endast de ogifta kvinnornas rösträttsfråga såsom en »aktualitet». Deras ställning i samhället var nämligen påfallande densamma som de rösträttskrävande männens. Längre vågade man ej gå under det svåra psykiska trycket från en oupplöst opinion, ehuru väl slutyrkandet dock gavs en generell omfattning. Ja, vi förleddes omedvetet till och med söka ytterligare blidka denna opinion genom att förråda den gifta kvinnan med judakysen: »det är klart att något spörsmål om politisk rösträtt för gift kvinna nu icke föreligger». I ett flygblad som upptog petitionen förklarade förbundet också bland annat att det ej vågade invägga sig i någon synnerlig förhoppning att omedelbart vinna ens vad sålunda begärts. Man hade velat giva en väckelse till eftertanke på de livsfrågor, som i själva verket av saken berördes samt hoppades att skrivelsen där-

utöver möjligen skulle hava till omedelbart resultat att föranleda en utredning i ämnet.

Med anledning av en riksdagsskrivelse år 1900 i rösträttsfrågan beslöt regeringen samma år genom statistiska centralbyrån göra en utredning i ämnet. Enligt uppdragets formulering skulle denna utredning endast omfatta män. De införade statistiska uppgifterna avsågo emellertid alla skattskyldiga personer och någon svårighet mötte således ej att i utredningen upptaga även kvinnorna. Framställning härom ledde emellertid ej till något resultat.

År 1902 kom omsider en regeringsproposition i rösträttsfrågan. Den erbjöd ett magert och underligt ben och räckte det endast åt männen. Kvinnornas sak berördes icke med ett ord ens i motiveringen. Förbundets framställning hade icke haft den ringaste verkan på högsta ort.

Under sådana förhållanden blev den nästa uppgiften att verka även i riksdagen. Förbundets styrelse beslöt på lagkommitténs förslag att en motion borde väckas. Detta ansågs så mycket nödvändigare som regeringens förslag om två röster för gifta män innebure en betänkelig utvidgning av mannens målsmanskap samt ett hinder för att även den gifta kvinnan skulle kunna erhålla politisk rösträtt.

En sådan motion kom också till stånd. I denna gjordes ej vidare någon skillnad mellan ogifta och gifta kvinnors rösträttsfråga. Propositionen gav ju en särskild uppfodran att hävda även de senares krav, och inför denna nödvändighet ökades tillförsikten. Vidare avvisades alla tankar på en särskild slags kvinnlig rösträtt och framhölls att målet var lika rösträtt med männen. Emellertid var bördan av det allmänna nedblickandet på en dylik sak fortfarande så kännbar, att i motionen insmög sig en liten bön om tillgift i följande karakteristiska passus: »kvinnornas rösträttsfråga kan ej göra anspråk på samma stora aktualitet för dagen som den rösträttsreform, på vars fosterländska lösning utan uppskov landet nu väntar». Motionen berörde vidare ej kvinnornas valbarhet, om av glömska eller opportunism har fallit mig ur minnet. På dessa premisser hemställdes, att riksdagen ville hos regeringen begära förslag till en särskild rösträttsreform i ändamål att bereda kvinna rösträtt vid val till riksdagens andra kammare, därest hon i övrigt uti tillämpliga delar uppfyller de för dylik rösträtt stadgade villkor.

Ett tyskt ordspråk säger om s. k. nya funderingars öden: »Erst belacht man es, so veracht man es, so betracht man es und so macht man es». ¹⁾ Detta är i varje fall en ganska trogen skildring av bety-

¹⁾ På svenska: »Först utskrattar man det, så föraktar man det, så betraktar man det och så gör man det.»

delsfulla frågors gatlopp i den parlamentariska politiken. Man myste här och var i korridorerna åt det oförmodade, fantastiska och kuriösa initiativet, ehuru merendels ingalunda elakt. »En sådan sak kan knappast få tio röster», yttrade en av lantmannapartiets främste. När avgörandets stund kom lyste i andra kammaren partiledarna som solar och läktarna logo unisont. Konstitutionsutskottet hade funnit frågan »teoretiskt tilltalande» men ansåg givetvis den omständigheten att förslaget avsåg »en alldeles ny princip» vara ett tillräckligt skäl för avslag. Detta är nämligen en gammal ledstjärna för parlamentariskt statsmannaskap. Votering begärdes emellertid och resultatet blev 111 röster mot — 64 röster för motionen.

Nu är min erfarenhet att när en verkligt viktig sak i andra kammaren samlar en kliental av sextio röster eller något därutöver har den passerat linjen mellan utopi och verklighet. Icke därför att den blivit »aktuell» ännu, för all del, men den hotar att möjligen kunna bli det. En viss fruktan begynner, man ler icke längre utan föraktets period börjar taga vid.

Därtill bidrog ock en annan sak. Samtidigt med frågans framförande i riksdagen och oberoende av denna tillfällighet började bland kvinnornas oorganiserade led en spontan propaganda för deras rösträtt. Man ville själv slita sina bojor och började frondera mot regering och partiledningar. Möten höllos på flera ställen och petitioner med talrika underskrifter inlämnades till riksdagen och slutligen bildades efter samverkan mellan olika initiativtagare i juni 1902 föreningen för kvinnans politiska rösträtt i huvudstaden, vilken också genast lät höra av sig.

Inför den hotande faran, att den kvinnliga rösträtten skulle bli en politisk realitet, började även vänsterpartiernas ledare bli betänksamma. Denna sinnesstämning var ett naturligt uttryck för det hävdvunna politiska systemet. Det hörde till den materialistiska världsåskådningen och ingick i den härskande statsmannaskolans uppfostran att gå varligt fram och försjunka i betraktelser över hindren. Första kammarens omöjlighet gav ytterligare näring åt denna taktik. I den kvinnliga rösträttsfrågan utbildades nu den opinionen, att männens rösträttsfråga oavvisligen måste lösas först. Det gällde att lirka med första kammaren för att avvinna den ett skapligt medgivande. Att samtidigt föra fram kvinnornas rösträttsfråga utmålades såsom en synnerligen betänklig sak. Man kunde med sannolikhet befara, att första kammaren skulle taga ett sådant förslag till förevändning att uppskjuta hela saken i avvaktan på någon slags utredning även om den saken. Även fruk-

tade en och annan att kammaren skulle begagna kravet till att söka genom en mycket begränsad kvinnlig rösträtt skapa en konservativ garanti.

Under alla dessa bekymmer tänkte säkerligen första kammaren själv ingenting alls eller på sin höjd att detta nya påfund liksom alla andra borde avslås. En och annan gick kanske i några privata tankar om den konservativa garantien. Den kvinnliga rösträttens vänner voro övertygade, att det hela komme helt enkelt att bliva en voteringsfråga.

Emellertid ligger under stridiga uppfattningar om parlamentarisk taktik oftast tillika och kanske mest en olika känsla för själva saken. Den, för vilken en fråga av eget intresse eller vunnen övertygelse blivit en hjärtesak, för fram den obetvingligt genom eld och vatten. En annan är mera ljum och ryggar därför tillbaka för verkliga eller inbillade hinder och ser ibland dessa till och med icke ogärna. Det får ingalunda fördöljas, att den kvinnliga rösträtten inom alla partier av män vid dessa tider, liksom för övrigt ännu, hade i myckenhet icke blott öppna vedersakare utan även hemliga tvivlare. Männen fruktade kvinnornas maktställning, de förre hade av vana lärt sig se ned på dem såsom medborgare, ingen visste heller säkert på vilken sida de skulle rösta, vilket är för en politiker en mycket viktig sak, och till sist var man av mänsklig konservatism obenägen för förändringen, därför att det var en förändring.

Vid 1904 års riksdag förelåg rösträttsfrågan ännu aktuellare än förut. Den som misstänktes att falla på det orådet att vilja rubba på de politiska cirkelarna genom att framföra också den kvinnliga rösträttsfrågan undervisades ymnigt om det obetänksamma och ausvarslösa i ett sådant steg. Mest bekymrad var onekligen Karl Staaff, vilken alltmer nalkades den liberala makten och därför tungt kände ansvaret sådant detta modellerats av det parlamentariska systemet. »Käre Lindhagen», sade han till sist såsom ett ultimatum, »krukan går till dess den spricker; om du nu väcker den kvinnliga rösträttsfrågan, måste jag uppträda emot dig offentligt i riksdagen.» Jag tänkte i mitt stilla sinne, att alla äro vi bräckliga käril, få se vilket som spricker först.

Under allt detta oerhörda tryck höll emellertid den politiska friheten på att gå under för individerna. Ätminstone började under-tecknad nästan vackla ganska betänkligt ehuru jag dock knappast tror att partitrycket skulle till sist förmått något. De ledande rösträttskvinnornas målmedvetenhet bidrog också att undanrödja all tvekan. Aldrig glömmar jag diskussion i ett enskilt sällskap mellan två fram-

skjutna riksdagsmän, en liberal och en socialdemokrat, och två rösträttskvinnor. Hur mager och blek föreföll mig icke de förras opportunism och hur sprudlande av liv de senares skarpa argument och bitande hån mot det parlamentariska kvalmet.

Även nu blev således en motion väckt i andrakammaren. I denna formulerade vi saken sålunda: »I korthet sagt bör kvinnan erhålla politisk rösträtt: *därför* att det är rättfärdigt mot henne och däremot orättfärdigt att utesluta hälften av folket från politiskt inflytande, *därför* att kvinnan, som har lika stora intressen att tillvarataga i samhället som mannen, bör själv bäst förstå att där bevaka sin egen rätt och sitt eget bästa, *därför* att hennes fallenheter otvivelaktigt i många avseenden äro olika med mannens, vilket förhållande från det allmännas synpunkt utgör en ytterligare bjudande anledning att låta dessa särskilda fallenheter komma till sin rätt och göra sig gällande, *därför* att härigenom skulle hennes medborgaranda stärkas, hennes självständighet och ansvarskänsla ökas samt hennes personliga anseende höjas, *därför* att samhället särskilt behöver den insats av medkänsla, sparsamhet och praktiskt sinne, som kvinnan antagligen skulle göra gällande i lagstiftningen och i statshushållningen samt *därför* att sålunda med ett ord det är till gagn för kvinnan och till gagn för samhället.»

Emellertid var det uppenbarligen nödvändigt för motionärerna och gagneligt för saken att sätta någon makt bakom fordringarna. Trettio namn lyckades det att uppbringa under motionen. När den väcktes gick dess tillämnade tuktomästare ögonblickligen fram till talmansbordet för att taga del av densamma. Hans ansikte stelnade till, jag minns det så livligt, och vid återkomsten till sin plats undföll honom de resignerade orden »ingen hade tänkt att det skulle bli en massmotion». Det tillämnade klandret mot tilltaget uteblev.

Denna episod är så betecknande för parlamentarismen. Ledarna oftast genastreviga emot nyheter, de djupa leden gärna med, om de blott få. I detta fall tillhörde alla undertecknarna liberala samlingspartiet. Förklaringen ligger nog däri, att liberalismen i sin glanstid kämpat främst för den politiska friheten. Traditionen gjorde sitt till. De liberala kvinnorna voro på den tiden också verksammast för saken och inverkade på männen. Den nyaste tidens politiska ledarevälde var ej heller då så utpräglad, utan individerna lämnades ännu åtskillig frihet att tänka själva och inrätta sig därefter.

Belysande för parlamentarismens väsende var också att de socialdemokratiska riksdagsmännen, som haft kvinnans rösträtt på sitt politiska program redan från svenska partiets stiftande år 1889, likväl nu avböjde

att deltaga i framställningen. Vid avgörandet röstade de dock för den samma. Även inom detta parti väckte företaget mycket blandade känslor. Det stora organisationsarbetet och den ekonomiska lönekampen uppslukade lejonparten av intresset. Att då plötsligt släppa fram kvinnorna, om vilka man ej hade andra erfarenheter än de stora svårigheterna att organisera dem, syntes mången icke tilltalande. Inom arbetarekretsar är ringaktning för kvinnan dessutom ingalunda mindre utan kanske mera utbredd än inom övriga klasser, om man nämligen får tro ut-sagor från dessa kretsar själva. Genom ungänget i riksdagen hade partiets representanter hypnotiskt tillägnat sig ganska mycket av de andra partiernas politiska sällskapsvanor och benägenhet för minimiprogram. Den av förhållandena skapade traditionen att följa sina auktoriteter fördröjde slutligen i hög grad ett självständigt framträdande från de socialdemokratiska kvinnornas sida. Under sådana förhållanden kan man förstå att även inom arbetarepartiet den kvinnliga rösträtten på åtskilliga håll icke uppbars med någon vidare hänförelse. Tidningen *Ny Tid* tolkade dessa stämningar i en artikel, som i varje sats rörde en bitter ironi samt på denna tidnings rättframma språk slutade med de sammanfattande orden: »Riksdagen bör icke göras till en varieté. En motion om kvinnans rösträtt i denna stund är en löjlighet. Motionen är skriven under kjolen eller åtminstone i köket.»

Förklarligt nog undgick under så vidriga förhållanden icke heller 1904 års framställning att söka någon betäckning bakom en del opportu-nism. Motionärerna skyndade sig att frambålla, att önskningarna om en förberedande utredning vore begripliga samt att det vore »alldeles obe-stridligt att politisk rösträtt för kvinnor ej får på något sätt fördröja den nu föreliggande uppgiften att genomföra allmän rösträtt för män». Vad man däremot måste fordra, menade motionärerna, var att avgörandet av männens rösträttsfråga innefattade en särskild förpliktelse att omedelbart skrida till en utredning och ett övervägande av frågan om politisk rösträtt för kvinnor.

Framställningen utmynnade därför i en hemställan, att riksdagen, i sammanhang med avgörandet av frågan om allmän rösträtt för män, måtte anhänga om utredning rörande rösträtt även för kvinnor samt om förslag i ämnet. Vid samma riksdag väcktes också en motion i första kammaren av en ensam motionär om politisk rösträtt för kom-munalt röstberättigade kvinnor. Den förstnämnda motionen avslogs av första kammaren utan votering och av den andra med 115 röster mot 93. Den senare motionen avslogs av första kammaren med 90 röster mot 49 och av andra kammaren utan votering.

Nu hade rösträttsfrågan och även den kvinnliga kommit så i ropet, att båda sakerna med växande styrka återkommo varje år. Vid 1905 års riksdag väcktes en motion i andra kammaren om politisk rösträtt för kvinnor med icke mindre än 57 underskrifter. Även socialdemokraterna hade denna gång på Brantings uppmaning skrivit på. Förklaringen till detta framsteg från förra året var förmodligen frågans växande framgång eller aktualitet som det också kallas på det politiska språket. Därtill kommo även andra omständigheter. De socialdemokratiska kvinnorna hade börjat röra på sig och framställa krav på rösträtt, och vid den nyligen hållna, nedan omnämnda partikongressen hade en betydande minoritet uttalat sig för kvinnornas krav.

Uti motionen skattades nu mindre än förut åt försäkringar om att den manliga rösträtten borde gå förut. En svag antydning därom fanns på ett ställe i motiveringen, men framträdde tydligare i klämman, som fortfarande begärde en särskild utredning i frågan samt därefter förslag i ämnet till riksdagen.

Konstitutionsutskottet avstyrkte, förstås, och frågan föll även denna gång. De intressantaste riksdagsdokumenten för belysande av frågans irrfärder i den politiska labyrinten voro två vid utskottets utlåtande fogade reservationer. Fyra högermän (Säve, Berg, Nyström, Rydberg) yrkade bifall till motionen, »enär de skäl, som af statsrådet och i enskilda motioner anförts för rösträttens utsträckning för män, syntes dem med styrka tala även för medgivande af rösträtt åt kvinnor». Fyra liberaler åter (af Callerholm, Elowson, D. Bergström, Staaff) kunde endast biträda förslaget med villkor och reservationer. För det första fordrade de utredning om i vad mån kvinnornas egna intressen påkalla rösträtt, kvinnornas förutsättningar för rösträttens utövning, i vilken grad olika kategorier kunna antagas hysa det intresse för allmänna angelägenheter, som är ett huvudvillkor för att den politiska rösträtten skall verka fruktbringande. För det andra ansågo de »att då det ej lärer kunna ifrågakomma, att allmän rösträtt skall med ens givas åt kvinnor, så bör övervägas af vilket slag det streck bör vara, som skulle uppdragas för medgivande af politisk rösträtt för kvinnor». För det tredje betonade de liberala reservanterna, att under inga omständigheter bör något förslag till medgivande af rösträtt för kvinnor främjas förrän den på dagordningen stående rösträttsutvidgningen för män blivit fullt genomförd och trätt i verkställighet.

Ur denna senare märkliga reservation kan knappast utläsas något annat än en synnerlig inre obenägenhet för själva saken, den må nu kommit av naturen eller politikens härjningar. Detta blev dock för

starkt för de liberala leden i andra kammaren. De sågo sig nödsakade att övergiva ledningen och röstade för motionen, som de själva till större delen underskrivit.

Samtidigt med att den liberala ledningen således alltmör preciserade sin ställning tog även den socialdemokratiska ledningen allt fastare sin position. Kort före det motionen väcktes hade vid den socialdemokratiska partikongressen frågan den 24 februari varit under debatt. Branting föreslog, enligt referatet, »för en lycklig lösning av såväl männens som kvinnornas rösträtt avslag på kravet om att då upptaga kvinnans rösträtt till allvarligt genomförande». Diskussionen var synnerligen livlig, och en talarinna tyckte »att herrar socialdemokrater då det gällde kvinnans rösträtt voro konservativa». Vid votering tillföll 66 röster ett yrkande att socialdemokratiska riksdagsfraktionen skulle kräva allmän rösträtt även för kvinnorna, under det 96 röster tillföll partistyrelsens avslagsyrkande.

Hösten 1905 kom det liberala genombrottet eller kanske rättare sagt vänstergenombrottet och därmed var också den kvinnliga rösträttens ödestimma inne.

Unionsupplösningen hade nyss ägt rum. Det var en stor tilldragelse och den skedde icke utan att det gick en viss dallring genom hela nationen. Med en styrka som icke förr hördes från olika håll talet om nationell samling, om allas samverkan för tillvaratagande av landets olika utvecklingsmöjligheter, om de nya ansatser som vi skulle förenade göra på alla områden.

Tilldragelserna nyligen i Finland voro också en vägledning. Splittrat och sönderrivet av tusen besvärigheter fick detta folk tungt känna den påtagliga faran av nationell förintelse. Vad inträffade då? Jo, det mäktigt gripande, att folket plötsligt upptäckte att alla dess medlemmar med lika rätt tillhörde samma samhälle, att de alla behövde varandra och att inga småaktiga uträkningar fingo på något håll skymma dessa enkla sanningar. Och denna samling av nationens alla krafter gav sig uttryck i ett enande krav att uti konstitutionen taga steget fullt ut från fyrståndsrepresentation till enkammarssystem med allmän och lika rösträtt för varje finsk medborgare såväl man som kvinna. Detta exempel ställde den allvarliga frågan till det gamla moderlandet, huru detta skulle i jämförelse med dotterlandet förhålla sig, när även det förra ginge till lösningen av sin stora medborgarfråga.

Slutligen hade, som sagt, för första gången på länge vänstern kommit till regeringsmakten. En liberal ministär hade bildats och nu skulle väl det vidunderliga ske.

Det började växa i folkets sinnen. Men det visade sig snart att synpunkterna inom de ledande politiska vänsterkretsarna voro desamma som förut. Det var som om ingenting hänt. Broddarna fröso bort under den gamla politiska formulärpolitikens vinterkyla. När det nu gällde kvinnornas frigörelse visade sig till och med deras manliga kamrater mera böjda än förut att följa sina politiska styresmän. Hösten 1905 blev trots allt en lövfällningens tid för den kvinnliga rösträttsrörelsen och icke som man kunnat hoppas en vårbrytningens. Frågan rönt ej någon synnerlig uppmuntran. Inom frisinnade klubben i huvudstaden oroades man över att prästerskapet skulle kunna få sin hand om kvinnornas politik, de unga liberala studenterna i Verdandi i Uppsala uttalade allvarliga bekymmer över farorna för kvinnligheten i det kvinnliga väsendet. Hos de unga socialdemokratiska studenterna uti föreningen Laboremus mötte man en västerländsk ironisk skepsis, med vilken de syntes vilja sätta ett frågetecken för kvinnan över huvud taget.

Den liberala statsministern svarade den 13 december kvinnornas deputation med följande ord:

»Mina damer. Då under senaste tid resolutioner å flera möten fattats, ävensom framställningar till regeringen inkommit, syftande till att politisk rösträtt under den närmaste framtiden borde beredas jämväl åt kvinnor, har regeringen ansett sig bära göra ett bestämt uttalande beträffande sin ställning till denna fråga.

Det är av högsta vikt för vårt fosterlands lugna utveckling, att en effektiv rösträttsreform utan vidare uppskov genomföres. En dylik reform har emellertid hittills, sådan den blivit av väldiga medborgargrupper omfattad och av decenniernas arbete och strävanden förberedd, alltid ansetts gå ut på utsträckning av rösträtten till män, som nu äro i saknad därav. Skulle man nu söka utvidga reformen till att jämväl omfatta kvinnor, så bleve efter regeringens uppfattning med all sannolikhet, för att icke säga säkerhet, följden, att hela reformen komme att betydligt försvåras och fördröjas.

Det skulle helt visst vara ett stort fel att sålunda förknippa en reform, som långsamt men säkert mognat i det allmänna tänkesättet, med en annan, som, om än i och för sig eftersträfvansvärd, dock ingalunda är mogen till lösning.

Med denna uppfattning kan regeringen icke taga på sig det ansvaret att framställa något förslag till riksdagen i den riktning petitionärerna åstunda.

Detta är regeringens enhälliga mening jag härmed tillkännagivit.»

Till denna regeringslinje slöt omedelbart även den socialdemokratiska ledningen upp. Vid ett möte, utlyst av huvudstadens allmänna kvinnoklubb, hölls första inledningsföredraget av Branting. Enligt referatet ansåg han den nuvarande tidpunkten för att föra fram den kvinnliga rösträttsfrågan till lösning ej lämplig. Agitationen hade alltid gällt männens rösträttsfråga, den kvinnliga tillhörde ett senare skede. Talaren betonade dock kraftigt att det ej förelåge en principiell fråga utan

endast en taktisk. De båda rörelserna stodo på olika utvecklingsstadium. De borde därför ej bindas samman. Under normala icke revolutionära förhållanden vore detta tillvägagångssätt det enda riktiga. Kravet på kvinnlig rösträtt kunde brukas till hinder mot lösningen av männens rösträttsfråga och denna senare fick icke fördröjas.

Bakom denna taktik skymtade emellertid fram det utbredda tvivlet på själva saken i och för sig. Enligt referatet heter det nämligen:

»Talaren ville ej fästa någon större vikt vid spekulationerna om hur kvinnorösträtten skulle verka, ty att förutsäga följderna av dess införande vore mycket svårt. Man hade pekat på exempel från Australien och Nya Zeeland, men därvid ej tagit med i beräkningen att förhållandena i koloniländer äro helt annorlunda än hos oss. Dock funnos fakta som man hade svårt att lämna ur räkningen. Det är kvinnorna, som fylla bönehusen och kvinnorna låta lättare fånga sig av en ögonblicksstämning. Det politiska intresset hos kvinnorna är också för närvarande bra mycket svagare än hos männen. Med dessa oroande tecken ville dock talaren bestämt hålla fast vid att om det yppade sig en möjlighet att utan förfång för männens rösträtts sak även erhålla rösträtt för kvinnorna, så borde den självklart utan fruktan begagnas.»

Ingen resolution antogs. Det livliga bifall, som i allmänhet hälsade båda de stridande meningarnas förfäktande, tycktes, säger referatet, tyda på att mötets opinion var ungefär jämnt delad i frågan.

Vid riksdagen 1906 kom så besökelsens stund i gestalt av genombrottets rösträttsproposition, dagtecknad den 21 februari. Den befanns vara ett anbud om en kompromiss. Den teg anspråkslöst med alla ledande synpunkter. Den byggde icke på någon medryckande hänförelse hos nationen utan vädjade praktiskt snarare till dess trötthet på rösträttsfrågan. Den talade icke om en god lösning av rösträttsfrågan utan begränsade sig till att frambålla vikten av en snar lösning av densamma. Propositionen grundades visserligen på den allmänna rösträtten men bibehöll alla streckena: könsstrecket, fattigstrecket, utskyldsstrecket, m. fl., samt införde ett nytt, åldersstrecket.

Några sista förtvivlade försök gjordes. En deputation av socialdemokratiska kvinnor vände sig med en vädjan för kvinnornas rösträttsfråga till socialdemokratiska riksdagsgruppen. Från denna avlämnades följande den 2 mars 1906 dagtecknade, av Branting, ordförande, och Herman Lindqvist, sekreterare, undertecknade svar:

»En kvinnlig agitationskommitté för kvinnorösträtten har till den socialdemokratiska riksdagsgruppen framställt frågan om den ville vid innevarande års riksdag framföra eller understödja en sådan motion som, om den bifalles, utverkar allmän, lika och direkt rösträtt åt kvinnorna samtidigt med rösträttsutvidgningen för männen».

På därom framställd begäran har riksdagsgruppen skriftligen sammanfattat sin uppfattning i följande uttalande, som enligt uppdrag från kommittén tillställts fru Ellen Dahlbäck.

Att föreslå omedelbart införande i grundlagen av stadgande om kvinnans rösträtt vid val till andra kammaren på samma villkor som för männen kommer helt visst att mötas av formella invändningar med hänsyn till ännu gällande stadganden om mannens målsmanskap. De bland oss, som förut varit riksdagsmän, ha 1904 röstat för och 1905 undertecknat motion om utredning i kvinnorösträttsfrågan. Det synes ej så lätt att tillräckligt motivera, varför en sådan utredning nu skulle ha blivit helt obehövlig. Något förhandslöfte att understödja en från annat håll väckt motion i ämnet, utan att ha sett densamma, finna vi under alla förhållanden olämpligt att avgiva.

Men även om dessa formella betänkligheter måhända kunna övervinnas, kvarstår för oss den invändningen, att ett bestämt framförande just nu från arbetarepartiets sida av krav på kvinnans rösträtt samtidigt med rösträttsutvidgningen för männen skulle vara att med öppna ögon inbjuda första kammaren att med anledning av motion från oss genom beslut om en ny utredning hindra ett positivt resultat i fråga om rösträtten för män. För en sådan politik vilja vi i rösträttsfrågans nuvarande läge icke påtaga oss ansvaret, då efter vår övertygelse en rösträttsreform, som skulle giva arbetarna ett väsentligt ökat inflytande i samhället -- något som vi ämna föreslå såsom förbättringar till Kungl. Maj:ts förslag -- kommer att väsentligt underlätta ett verksamt framförande av övriga viktiga reformer på vårt program, bland dem även allmän rösträtt för kvinnor.»

Vänner av ett rösträttsförslag, som svarade mot våra förväntningar på genombrottet, kallade några riksdagsmän av vänstern till en sammankomst i riksdagshuset för att rådgöra om situationen och föreslå särskilt den kvinnliga rösträttens infogande i det framkomna förslaget. Flertalet liberaler i riksdagen syntes dock med resignation böja sig under deras regerings taktik. Socialdemokraterna voro obevekliga. En av dem menade, att »historisk kontinuitet» krävde att kvinnorna måste vänta och en annan ansåg sig till och med nästan göra sig skyldig till »demagogi», om han vid detta tillfälle skulle gå fram även med kvinnorna.

Det var förbi. Man stod tydligen icke inför något verkligt genombrott. Unionsupplösningen innebar icke någon så stor prövning, som det förebars under de upprörda tiderna. Den utropade nationella samslingen var mera en famlande strävan att slå vakt om skenet än en sammanslutning omkring de verkliga värdena, och den uppfammande fosterlandskärleken var måhända mera ett utbrott av sårade känslor, än en medveten föresats att i det helas intresse offra egna fördelar. Den stora saken hade fallit av brist på tro, tillförsikt och entusiasm inom de ledande politiska vänstergrupperna.

Under sådana förhållanden återstod för liberala samlingspartiets

vänster, en liten grupp på åtta man, intet annat val än att bryta sig ut ur vad de kallade det stora parlamentariska eländet. Gruppen gick fram med en egen rösträttsmotion, som i regeringens förslag infogade den kvinnliga rösträtten samt ur förslaget borttog alla andra obehöriga rösträttsstreck, allt »till förverkligande av den i senare tider allmänt förordade nationella samlingen». Vi gävo i motionen vår stämning luft i följande uttalande: »Man måste spörja sig om i avseende å den grundläggande rösträttsfrågan ens någon ny och livgivande impuls hitintills framgått ur de stora orden. Alla partier söka fortfarande främst att hålla känningen med sina gamla positioner, vi räkna ut på öret vad som kan vinnas eller förloras och vi föra ånyo fram våra gamla förslag om partiella rösträttsreformer istället för att envar och alla borde komma med hela nationen. Opportunismen pockar nästan till ofördragsamhet, allt stannande i stöpet kallas för historisk kontinuitet, och den samlande lösen för oss alla är att ingen kan eller får taga något på sitt ansvar.»

Om kvinnas valbarhet tilläto vi oss att i motiveringen allenast »varsla», såsom något oundvikligt. Den medtogs ej i förslaget. Detta var ett fortsatt offer åt motståndet och motiverades även därmed att rösträttskvinnorna själva, sannolikt av opportunitetsskäl, då ännu icke uppställt detta krav.

Även annat missnöje gav sig till känna om än ej i samma utsträckning. I andra kammaren motionerade sex medlemmar ur liberala majoriteten om allmän rösträtt för kvinnor på samma villkor som de för män föreslagna. Uti första kammaren upprepades motionen om politisk rösträtt för kommunalt röstberättigade kvinnor. Fyra medlemmar av högern förordade där rösträtt för kvinnor på samma villkor som för män men önskade förslag från regeringen dels därom före valperiodens slut samt dels om garantier mot de gemensamma omröstningarna såsom villkor för allmän rösträtt över huvud taget.

Socialdemokraterna å sin sida demonstrerade med en motion, däri påyrkades utskyldsstreckets borttagande men bibehöllos de andra strecken däribland könsstreckets och väsentligen fattigstreckets.

Resultatet av vänsterns framträdande som regeringsmakt blev ett nederlag. Dess författningsförslag föll och man kan gott säga att det gjorde det utan ära. Den omsorgsfullt övervägda taktiken avkastade ej någonting. Kanske berodde detta därpå, att det ej bodde någon gud i förslaget. Första kammarens motstånd var dock också avgörande.

I andra kammaren avslogs sedan efter votering socialdemokraternas motion, till vilken Branting yrkade bifall under förhoppning, att »åtskilliga, vilka måhända eljest icke skulle vilja gå så långt, dock anse

att situationen kan kräva ett uttalande i sådan riktning». Omedelbart därefter bereddes efter omröstning samma öde åt de åtta liberalernas motion. »Därmed hava vi», yttrades det i bifallsyrkandet, »velat visa hän mot det mål, till vilket vi dock en gång skola komma. Men vi hava också på samma gång velat uttala vår övertygelse, att detta mål redan nu borde hava uppnåtts.»

Nu inträffade emellertid det märkliga och överraskande att riksdagen i stället med majoritet i båda kamrarna enade sig om något annat och att detta andra var just det som regeringen alldeles bannlyst ur sitt förslag för att vinna kamrarnas bevägenhet. Ut i en värtalig skrivelse uttalade sig riksdagen med övertygelse för kvinnans rätt att erhålla politiskt medborgarskap och det påtagliga gagnet därav. Det begärdes därför en allsidig utredning och ett förslag i ämnet bifölls i andra kammaren med 127 röster mot 100 och i den första med 69 röster mot 60. Kanske var det i alla fall så, att folkrepresentationen under det färska intrycket av de allvarliga upplevelserna kände ett behov att på något sätt gottgöra vad regeringen försummat eller att komma med hela nationen.

Riksdagen fick i denna sin vädjan ett svar från den liberala ledaren. Våren 1906 höll han i Östersund ett politiskt tal. I detta yttrade han även följande: »Var och en som har förmåga att se verkligheten sådan den är måste betvivla, att allmänna opinionen är mogen för den kvinnliga rösträttsfrågans lösning.» Vänsterpolitiken hårdnade till över sitt verk såsom ofta sker när illusionerna ramla.

Ur gruset av detta sammanstörtande reste sig nu en *konservering*. Högern skulle övertaga statsrodret och Arvid Lindman sattes vid styret. En vanlig europeisk företeelse, ganska mänsklig för övrigt, har varit, att vänsterpolitici äro radikala såsom oppositionsmän men bliva konservativare vid makten, under det högermän äro ohanterliga i oppositionen, men mången gång visa sig möjligare efter befordran till regeringen. Den nya ministären skulle främst lösa författningsfrågan. Den förstod nu, att detta ej kunde ske utan att giva en viss flykt åt regeringsförslaget. Man försökte dessutom jämna vägarna genom att sammansätta ministären så, att den på ett hörn fick något sken av en samlingsregering. Problemet var emellertid att på samma gång man överbjöd det förra förslaget likväl räkna ut det så, att högern väsentligen kunde bibehålla makten. Ganska snart blev man färdig med att, utöver vänsterns anbud, tillägga en betydande, men dock ej allt för långt gående begränsning av den kommunala rösträttsskalan samt vidare proportionella val. Båda förslagen voro ägnade att giva såväl rättvisa som garantier.

Svårare var avgörandet i den kvinnliga rösträttsfrågan. Man insåg att dess upptagande skulle giva en särskild glans åt förslaget. Hade vänstern haft saken med i sin proposition och fallit på en sådan position med ära, hade högerregeringen med visshet ej undgått att medtaga kvinnorna och då hade deras sak nu varit i ett helt annat läge. Men vänstern hade underlåtit detta, och frågan var då om högern skulle behöva även i denna punkt överbjuda vänstern. Var det nödigt och var det äventyrligt?

Meningarna inom ministären voro delade. Det fanns anhängare, motståndare och odeciderade. De orubbligaste motståndarne uppgåvos vara statsråden Albert Petersson och Petersson i Påboda, ivrigast verksam för kvinnorna var statsrådet Roos. Statsministern själv påstods ej hava tagit någon bestämd ståndpunkt. Under tiden bestormades även denna minister av den kvinnliga rösträttens förespråkare. En kommitté från rösträttskvinnorna uppvaktade ministären och erhöll den 6 oktober av statsministern följande svar:

»Att kravet på politisk rösträtt jämväl för kvinnor framträder med alltjämt växande styrka, och att frågan icke kan utan vidare skjutas åt sidan, därom är jag fullt medveten. Riksdagens i år till Kungl. Maj:t avlätna skrivelse i ämnet talar även därutinnan ett tydligt språk.

Men en så vittgående reform, som beredande av politisk rösträtt åt kvinnor skulle innebära, kan och bör — såsom riksdagen jämväl erinrat — icke beslutas utan en föregående allsidig utredning rörande alla de olika spörsmål, som härmed stå i sammanhang. En dylik utredning är anordnad och pågår. Innan densamma fullbordats, kan givetvis intet uttalande i frågan av mig göras, vilken ställning jag personligen än må intaga till densamma.

Jag ber emellertid få erinra om, att, såsom I alla veten, förslag till omläggning av valen till riksdagens båda kamrar på proportionell grund är under utarbetande. Detta förslag får icke — såsom i riksdagens berörda skrivelse jämväl antydes — fördröjas eller uppehållas genom spörsmålet om rösträtt för kvinnor. Huruvida det må vara möjligt eller lämpligt att upptaga dessa båda vittomfattande frågor till lösning i ett sammanhang, därom är jag för närvarande icke i tillfälle att uttala mig.

Men att den fråga, som speciellt ligger eder om hjärtat då den efter fullbordad utredning av regeringen upptages, skall underkastas den mest ingående och sorgfälliga prövning, därom beder jag eder vara fullt förvissade.»

Ett kvinnligt rösträttsmöte hölls i musikaliska akademien samma höst. Fru Ann Margret Holmgren skulle tala och statsråden Petersson väntades dit för att övertygas. De kommo också mycket riktigt. När talarinnan var som vältaligast förirrade sig våra och statsrådet Roos' blickar till de båda statsråden. Men man kunde ej upptäcka någon sinnesförändring åtminstone i ansiktsdragen.

Slutligen tog högerregeringen sitt parti. Den franlade sitt bekanta rösträttsförslag vid 1907 års riksdag, och icke heller i detta voro kvinnorna medtagna. Riksdagens skrivelse och statsministerns förklaring i förening med den övriga opinionen inom och utom ministären hade emellertid i propositionens motivering avkastat följande uttalande av ingen mindre än justitieministern Albert Petersson:

»För mig är det tydligt att den nu pågående rörelsen för att kvinnan, den gifta såväl som den ogifta, må kunna själv bevaka sina egna intressen och äga att lika med mannen deltaga i det offentliga livet är en yttring av själva tidsandan och en omedelbar följd av den större självständighet kvinnan alltmera kommit att intaga. Det berättigade i denna rörelse är jag också villig att erkänna. Och jag är för min del övertygad, att det mål, politisk rösträtt för Sveriges kvinnor, som nu äger så varmhjärtade förespråkare, i en nära liggande framtid kommer att bli verklighet.»

Dessa ord, som skulle tagit mandom i handling om det föregående regeringsförslaget visat vägen, var ett uppenbart uttryck för de stridiga stämningarna inom ministären under det starka trycket utifrån. Mänskliga ord förblekna dock snart under partilivets påfrestningar. Även högerregeringen hade till sist strypt kvinnornas sak och jämväl den hårdnade till alltmera över sin gärning och därmed även hela högerpartiet. All växt för kvinnornas medborgarrätt, som funnits mångenstädes även inom högern, visnade småningom bort under ett tilltagande partisinne. De gamla konservativa stämmorna för saken nedtystades och tystnade. Det blev för högerpartiet en helig sak att taga avstånd från den kvinnliga rösträtten för att även i denna punkt finna något, som markerat skilde högern från de andra partierna. Allt för partiet, ingenting för människorna. Partiväsendet grusar vad i hängivenhet uppbyggs.

Sinnesförändringen skedde under betäckning av den år 1906 begärda utredningen. Ännu 1910 var frågan icke nog »allsidigt» undersökt, såsom statsminister Lindman framhöll i en interpellationsdebatt. Särskilt återstod bedömandet av den kvinnliga rösträttens verkningar i främmande länder, och en av denna undersöknings viktigaste uppgifter sades vara den kuriösa utredningen, om politisk valrätt för kvinnor medfört någon minskning i äktenskapsfrekvensen och nativiteten.

När ridån således fallit över den kvinnliga rösträttens första tragedi, har det närmast endast ett psykologiskt intresse att iakttaga, hur vänsterpartierna å sin sida skulle i oppositionsställningen återfinna sin radikalism. De inslagna vägarna blevo olika efter skilda skaplynnen.

De liberala fingo efter 1906 års katastrof order att stå envist kvar på det strandade liberala rösträttsskeppet, berett att dö en modig död i tidens vreda böljor. I den mån man kände vattnet stiga, började dock

självbevarelse-driften göra sig gällande. Kvinnornas anlopp fortfor. Valmännen började pocka. Icke minst äventyrligt voro de hotande förebuden till en utbrytning ur partiet och bildandet av ett så kallat radikalt parti. Uppmaningarna och anbuden därtill voro många. Ur dessa olika tillskyndelser tvangs slutligen ledningen under ständig motsträvighet fram till sin första milstolpe på återfårets väg. I det s. k. liberala Skansen-programmet av den 28 maj 1907 yttrade Staaff i den nu behandlade frågan: »För partiet har helt visst alltmer klarnat nödvändigheten av att kvinnan erhåller sin rätt i det politiska livet.» Det lämnades nu åsido hur den allmänna opinionen ställde sig, vilket var avgörande ett år förut. Men även partiet misskändes säkerligen genom denna förklaring. Den för vilken någonting klarnat var ingen annan än högsta ledningen själv och vad den nu fått visshet om var nödvändigheten att icke vidare gå emot både partiet och allmänna opinionen.

Återfåret fortsattes nu ytterligare ifrån de av förmenta politiska konjunkturen skapade ståndpunkterna. Fortfarande gick det betänksamt, framdrivet av föreställningar från olika håll. Omsider blev det slag i saken vid frisinnade landsföreningens möte hösten 1907. Även där var det hos översta ledningen ännu en del om och men, som i det sista reste ett visst motstånd. Stämningen på mötet var i åtskilligt rent av upprorisk och en gång urladdade den sig i orkan. I viktiga punkter samlade oppositionen till och med majoritet. Slutligen blev såsom en frukt av folkviljan även den kvinnliga rösträtten definitivt uppsatt på aktionsprogrammet.

Vida lättare gick omvandlingen för den socialdemokratiska partiledningen med dess smidigare taktik. Läran hävdade miljöns övervälde och tillät snabba omkastningar. Förhållandena hade ändrat sig. Solidariteten med den övriga vänstern band ej mer. Högeren hade själv vidgat författningsrevisionens omfång genom att medtaga första kammaren. Det föregående årets riksdagsskrivelse i den kvinnliga rösträttsfrågan talade sitt språk. De socialdemokratiska kvinnorna blevo alltmera upproriska och eniga. Inom vissa tongivande kretsar bland dem hade visserligen av lojalitet mot partiledningen en tid rent av uppställts såsom en politisk trossats, att kvinnorna borde komma efteråt eller åtminstone ej medtagas annat än i samband med alla rösträttstreckens avskaffande. Denna ståndpunkt kunde ej längre upprätthållas, helst oppositionen här emot vann ökad anslutning bland de socialdemokratiska männen. Den av åttamannagruppen inom liberala samlingspartiet året förut väckta motionen betecknade slutligen ett överflyglande av det socialdemokratiska

partiets anspråk att ensamt företräda de verkligt folkliga ståndpunkterna och kraven.

Ehuru männens rösträttsfråga ännu icke var löst, hävde förenämnda omständigheter den historiska kontinuitetens krav och de praktiska betänkligheterna. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen fann det riktigtast och klokast att vid 1907 års riksdag kräva den kvinnliga rösträttsfrågans lösning samtidigt med männens samt i övrigt avvisa icke blott utskyldsstrecket och åldersstrecket utan även övriga obehöriga rösträttsstreck. En motion väcktes som anslöt sig i rösträttsfrågan till vad som yrkats år 1906 av den liberala vänstergruppen. Denna senare återkom också med sitt förslag. Båda motionerna upptogo nu jämväl kvinnans valbarhet, vilket dåmera krävts även av den kvinnliga rösträttsorganisationen.

Efter denna nyorientering inom de tre partierna inriktade sig den parlamentariska politiken under de följande åren. Högern framhållade oblidkeligt i sin oböjlighet, därför att ledningen föreskrev det. Liberaler och socialdemokrater framförde pliktskyldigast saken vid lämpliga tillfällen. Resultatet blev, att andra kammaren och vänsterregeringar främjade kvinnornas rösträttsfråga, under det att första kammaren och högerregeringar voro motståndare till densamma.

Den svenska kvinnorösträttens vandring på de parlamentariska vägarna är ett lärorikt minnesmärke över den gammalparlamentariska politikens väsen. Den ekonomiska liberalismens för sin tid förklarliga genombrott i början av förra seklet sträckte sina verkningar in på alla områden. Systemet var, att de offentliga institutionerna voro på grund utav ämbetsmännens bristande egna intressen oförmögna att främja medborgarnas välfärd. Statstjänsten borde därför tilläggas företrädesvis formella uppgifter, under det omsorgen om realiteterna, de ekonomiska såväl som de andliga, borde överlämnas åt »den enskilda företagsamheten». Maximiprogrammen, som dock ensamma förmå uppressa en fallen mänsklighet, anses fortfarande ej kunna vara föremål för statsinstitutioners verksamhet, utan överlämnas omtanken om de s. k. utopierna, det viktigaste av allt, åt den enskilda företagsamheten. Det gångna parlamentariska tidsskedet har varit minimiprogrammens förlovade tid även i den demokratiska politiken. Detta är förklaringen till, att det liberala partiets ledning, ehuru liberalismens främsta kamp gällt den politiska friheten, sålde kvinnornas förstfödsrätt för en grynvälling och tillspillrogav det psykologiska ögonblicket, då det gällde något för dem och följaktligen för hela nationen.

Lika belysande för tidsandan är den socialdemokratiska partiled-

ningens parlamentariska taktik. Även socialdemokratien överflyglades på de parlamentariska vägarna steg för steg av miljön, och den blev, såsom byggd ensidigt på en materialistisk lära, icke blott i teorin utan även i tillämpningen en gammalliberal rörelse, som överlämnade de andliga verkligheternas värld ensidigt åt det privata initiativet.

Redan 1889 vid partiets bildande inskrives den kvinnliga rösträtten på programmet. Inget initiativ toges sedan för att förverkliga detsamma, utan detta överlämnas åt den enskilda företagsamheten. År 1904 vägrade man därför underskriva en motion om saken, men kan ej undgå att rösta för densamma, 1905 ansågs en motion kunna undertecknas därför att den blott gällde en utredning, 1906 ställde man sig alldeles emot saken, emedan det föreslogs att genomföra den kvinnliga rösträtten genast samtidigt med männens, och 1907 var man ett år för sent färdig att själv taga initiativ till just detta, därför att frågan då utan egen medverkan blivit på ett kännbart sätt »aktuell» och det givetvis ej gick an att komma allt för mycket efter.

Efter världskriget och de båda ryska revolutionerna har maximi-programmens sol omsider skymtat bortom den officiella politiken. Under belysningen av denna lilla gryning börjar man omsider kunna hängiva sig åt förhoppningar, att de mänskliga sanningarna, skapelser av erfarenheterna, skola tillåtas någon vägledning i regeringars och folkrepresentationers verksamhet såväl som i det dagliga livets utformningar. Därmed begynner lärornas och det gamla partiväsendets avskrivning såsom de företrädesvis tongivande makterna. Deras synnerliga förmåga att splittra människorna, i grunden fördärva deras karaktärer och totalt ruinera deras materiella utkomstmöjligheter, skall måhända en gång bli uppenbar. När tiden löpt ut sin lina och allting sammanstörtat, kommer omsider en uppståndelse.

För denna framtid kan kvinnornas politiska frigörelse bli en förlossare, och visst är, att den åtminstone borde vara det. Ett tiotal år sedan fann sig en svensk riksdagsman från huvudstaden föranlåten att i riksdagen temperamentsfullt tala om »en döende maskulin kulturvärld». Häremot invände representanten för den sydsvenska universitetsstaden, att han tvärtom hoppades på »en ny maskulin renässans». Denna profetia har, såsom en talarinna vid ett fredsmöte uttryckte sig, förverkligats i världskriget. Det som nu faller i spillror var en partiprodukt, ett foster av en hälft allenast av mänskligheten, en byggnad rest av muskelstyrkans representant mannen. Det är kanske därför allting till sist slutar med slagsmål och blodbad såsom den enda förlösningen för detta statsmannaskap.

Ligger det därför icke något symboliskt, något aningsfullt, en stor förväntan uti den kvinnliga rösträttens blida framstormande just nu över ruinerna av den gamla europeiska kulturen, som i det längsta sökte hålla kvinnorna borta från kamratskap i arbetet utåt? Det nya medborgarskapet har kommit av sig självt, oombett såsom en oundviklig sak uti den stora nödens stund. Detta betyder väl, att det är hela mänskligheten, alla människor och icke slavsinnat, den partipolitiska inaveln, som kan föda nya tankar och fostra ett bättre släkte. Det är hög tid, att det vekare sinnelaget i mänskligheten får intaga sin tillbörliga plats vid sidan av styrkan även i statslivet. Om kvinnorna förstode detta och tilläts att göra det, skulle de förnimma, att från dem borde i och genom det nya samarbetet utströmma den nyskapande viljan att sätta humanitet i stället för våld och våld i våra politiska strävanden.

Detta är en dröm visserligen, och allt gammalt från yttersta »högern» till yttersta »vänstern» kommer att sammansvärja sig för att omintetgöra den. De stora påminnelsernas tid kommer dock just nu. Tiden för maningar om realdemokratiens nödvändigheter begynner. Därför tillåter jag mig till en början, utöver vad redan skett, bland annat i motionen (nr 142) om folkomröstning även i sakfrågor under självansvar, ytterligare hemställa,

att riksdagen, vid prövning av propositionen nr 358 med förslag bland annat till politisk rösträtt för kvinnorna, ville i motiven till sitt beslut uttala den förväntan, att det nya medborgarskapet må bliva ej en vara blott, om vilken partierna konkurrera i valmarknaden, utan en ny fostrande kraft att i och genom det nya samarbetet sätta humanitet i stället för våld och våld till ledstjärna för våra politiska strävanden.

Stockholm den 12 april 1919.

Carl Lindhagen.